

PETRUSKA NATÁLIA

Az ukrán parlamentarizmus fejlődési szakaszai (1990–2006)*

Az ukrán alkotmány az állam építőköveinek tekinti a demokrácia, a jogállam és a szociális állam elveit. A függetlenség óta eltelt időszak bebizonyította, hogy ezeknek az elveknek a megvalósítása igen bonyolult feladat. Az akadályozó tényezők közé tartozik a politikai rendszer bizonyos összetevőinek kiegyensúlyozatlansága, azok az ellentmondások és konfliktusok, melyek időről időre kiéleződnek a hatalmi ágazatok és a politikai intézmények között. Az államhatalom egyik legfontosabb szereve, amely vezető szerepet játszik a fennálló bonyolult viszonyok közepette – a Legfelsőbb Tanács, vagyis Ukrajna parlamentje. A konfliktusosság és a permanens feszültség, ami a végrehajtó és a törvényhozó hatalom viszonyát élezi, több objektív és szubjektív okra vezethető vissza, mint például: a szociális érdekek strukturálatlanok a politikai palettán, kiforratlan a választási törvénykezés, az igazságügyi és államháztartási reformok befejezetlensége stb. Mindez arról tanúskodik, hogy nem csak egyes elemeiben, hanem egészében meg kell reformálni az ország politikai rendszerét.

A politikai reform célja – egyensúlyt teremteni minden hatalmi ágazat működésében a szolidáris felelősségvállalás, a kompetenciák és jogkörök pontos elhatárolása, a funkciók szétválasztása révén. Ily módon lehetséges felszámolni a nemcsak hiábavaló, de egyenesen romboló szembenállást, ami akadályozza a gazdasági, szociális és humanitárius

* Петрушка Н.: Основні напрями та етапи еволюції українського парламентаризму – The main directions and stages of the evolution of Ukrainian parliamentarism. In: *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія, соціологія, філософія*. Випуск 4. Ужгород, 2006. 223–230.

problémák megoldását is. A politikai reform egyik kulcsfontosságú lépése, hogy az elnöki kormányzás helyett az alkotmány módosításával a parlament lépett az első helyre az állam irányításában.

Ne feledjük el, hogy a független Ukrajna parlamentjének megalakulása milyen körülmények között történt. Az ország előtt az a két legfontosabb feladat állt, hogy megteremtse az államiság intézményeit és a gazdaságot az adminisztratív tervgazdálkodás útjáról a piacgazdaság felé terelje. Ebben a helyzetben éles politikai harc folyt az állami politika kialakításának és megvalósításának befolyásolásáért, többek között a hatalom elosztásáért és újraelosztásáért, bizonyos érdekközösségek érdekeinek érvényre juttatásáért az államhatalmi szerveken keresztül. A társadalmi érdekek parlamenti képviselője a második vonalra szorult. Az Ukrán Politikai és Gazdasági Kutatóintézet szakemberei a parlament működésének, fejlődési szakaszainak feltárásában a következő alapvető kritériumok vizsgálatát tartják nélkülözhetetlenek: a társadalmi érdekek képviselőjének mértéke; az ország politikai rendszerében betöltött szerep; a jogkörök kihasználásának hatékonysága; az államhatalom többi szerveivel fennálló viszony.¹ Ennek megfelelően az ukrán parlament történetében a következő szakaszokat különíthetjük el: (1) 1990–1994, (2) 1994–1996, (3) 1996–2000, (4) 2000–2002, (5) 2002–2004, (6) 2004–2006.

A különböző szakaszokban érthető módon bizonyos kritériumoknak nagyobb elvi jelentősége volt, mint másoknak. Az első szakaszban a Legfelsőbb Tanács kizárólagos jogosítványokkal rendelkezett. A második szakaszban az újonnan választott elnök, Leonid Kucsma (1994) új viszonyt alakított ki a parlamenttel és megindult a harc a hatalmi helyzet alkotmányba iktatásáért (1996). A harmadik szakaszban az alkotmánynak megfelelő törvényekben kellett rögzíteni a parlament és az elnök jogosítványait. A negyedik szakaszban kialakult egy elnökbarát parlamenti többség (2000. február), a parlament vezetését „erővel” lecserélték és kísérlet történt a Legfelsőbb Tanács hatáskörének korlátozására erre vonatkozó kérdések népszavazásra bocsátásával (2000. április). Az ötödik szakaszban megváltozott az elnök és parlamenti ellenzéke viszonyának jellege, a 2004-es elnökválasztások kapcsán politikai harc robbant ki. A hatodik szakaszban elfogadták az alkotmány módosítását célzó törvényt (alkotmányreform), amely a Legfelsőbb Tanácsot erősítette meg

¹ Парламент в Україні: тенденції та проблеми становлення. [A parlament Ukrajnában: a kialakulás tendenciái és problémái.] (Аналітична доповідь Центру Разумкова.) In: *Національна безпека і оборона*. 2003. №2. 3.

a 2004-es elnökválasztás nyomán kialakult helyzetnek megfelelően. Ebben az esetben az ukrán parlament fontos szerepet töltött be – konszolidálta az ukrán társadalmat. Most nézzük meg részletesen ezeket a szakaszokat.

Első szakasz: 1990–1994

Az ukrán parlamentarizmus elemzésének induló éve 1990. Az ország politikai rendszerében a Legfelsőbb Tanács ekkor teljhatalommal rendelkezett, ami az első szakasz kulcseleme. A szakasz határai 1990, amikor megválasztották az első összehívású Legfelsőbb Tanácsot, és 1994, amikor Ukrajna elnökévé választották Leonyid Kucsját.

A Legfelsőbb Tanácsba a választásokat 1990. március 30-án tartották meg többségi rendszerben, egy mandátumos körzetekben.² A Szovjetunió fennállása óta először került sor döntően demokratikus jellegű választásokra plurális ideológiai légkörben. A választásokon különböző társadalmi-politikai mozgalmak vettek részt, ami a széles körű társadalmi érdekek képviselőit alapuló parlamentáris elv alapkövetelménye. Tekintettel arra, hogy ebben az időszakban a társadalmi érdekek jobbra ideológiai megfontolások mentén sorakoztak fel, a társadalom két pólusú volt – „balosok” és „nem balosok” –, azt mondhatjuk, hogy az első összehívású Legfelsőbb Tanácsban a társadalmi érdekek képviselője döntően adekvátan tekinthető.

Bő egy éven keresztül a parlamenti képviselőknek nem volt állandó státusza, helyzetüket az a törvény szabályozta, amelyet 1992 novemberében fogadtak elé „Ukrajna népképviselőjének státuszáról”.³ A képviselői státusz főfoglalkozásává nyilvánítása professzionalizálta a parlamenti munkát, ami mind a mai napig fennáll.

Az első összehívású Legfelsőbb Tanácsban a képviselők többsége az egykori párt- és tanácsi nomenklatúrából és gazdasági apparátusból került ki, akik rendelkeztek bizonyos szervezési tapasztalatokkal, a törvényalkotáshoz azonban addig semmilyen közük nem volt.⁴ Olyan emberek alkották meg az első törvényeket, akik szakmailag nem voltak hozzáértők.

² Уо.

³ www.rada.gov.ua (Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának hivatalos honlapja.)

⁴ Закон України „Про статус народного депутата України.” [Ukrajna törvénye „Ukrajna népképviselőjének státuszáról.”] Київ, Парл. вид-во, 1998. 50.

Az első összehívású Legfelsőbb Tanács által megalkotott legfontosabb dokumentumok: „Az állami szuverenitásról szóló nyilatkozat”, „Ukrajna függetlenségi nyilatkozata” stb. Ez a parlament nem volt képes megfelelő törvényekkel beavatkozni az ország gazdasági fejlődésébe.

A parlament politikai struktúráját ideológiák és pártok határozták meg a „balosok” – „nem balosok” tengely mentén (elsősorban a kommunista párti 239-ek csoport és a nemzeti-demokratikus Narodna Rada). A parlamenti többség és kisebbség döntően formális jellegű volt.

Ukrajna parlamentje az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság Legfelsőbb Tanácsától olyan jogköröket örökölt, melyek nagy mértékben túlléptek a demokratikus országok parlamentjeinek jogkörein. Miután 1991 augusztusában betiltották az Ukrajnai Kommunista Pártot, a hatalom teljes egészében a Legfelsőbb Tanács kezébe került. A parlament gyakorolta a törvényhozó, és tulajdonképpen a végrehajtó, a bírói és a törvényhozó hatalmat is.

A Legfelsőbb Tanács konfliktusos viszonyban állt Leonyid Kravcsuk államfővel, az „erős parlamenttel” állt szemben a „gyenge elnök”.⁵ Ukrajna elnöke jelentéktelen befolyással bírt a parlament belső viszonyaira. Az állandó konfliktusosság időről-időre éles szembenálláshoz vezetett. Kravcsuk teljesen a háttérbe szorult, az 1994-es elnökválasztások alkalmával meg is bukott.

Az 1990–1994 közötti szakaszban a parlament változatlan jogkörökkel működött. Az állam első számú hatalmi intézménye volt. Ez volt az első és utolsó alkalom a független Ukrajna történetében, amikor az elnök és a parlament közötti hatalommegosztás egyértelműen az utóbbi javára dőlt el.

Második szakasz: 1994–1996

Ennek a szakasznak a legfőbb jellemzője a parlament és az elnök viszonyának megváltozása, illetve a küzdelem a hatalmi jogkörök alkotmányba foglalásáért. A szakasz kezdete 1994, amikor Ukrajna elnökévé választották Leonyid Kucsमत és végpontja 1996 júniusa, amikor elfogadták Ukrajna Alkotmányát.

A második összehívású Legfelsőbb Tanács megválasztására 1994 márciusában került sor többségi rendszerben, alapvetően demokratikus

⁵ Парламент в Україні... i. m. 4.

körülmények között, bár történtek kísérletek a beavatkozásra az adminisztratív erőforrások igénybevételével.⁶

A parlamentbe különböző politikai pártok és ideológiai vonulatok képviselői kerültek be, közte a következő politikai pártok: Ukrajna Társadalmi Kongresszusa, Ukrajna Demokratikus Pártja, Ukrán Nacionalisták Kongresszusa, Ukrajna Népi Mozgalma („Ruh”), Ukrajna Demokratikus Újjászületésének Pártja, Munkapárt, Ukrajna Parasztpártja, Ukrajna Szociáldemokrata Pártja, Ukrajna Szocialista Pártja, Ukrán Konzervatív Köztársasági Párt, Ukrán Köztársasági Párt, Ukrajna Kereszténydemokrata Pártja.⁷ Formális szempontból nézve adekvát módon képviselték a különböző társadalmi rétegek érdekeit. A parlament azonban ezúttal sem volt képes érdemben beavatkozni a szociális-gazdasági folyamatokba.

Ideológiai tekintetben a parlamentben nem volt pontosan elhatárolható „baloldali” vagy „jobboldali” többség, ami visszalépés volt a jobban strukturált első összehívású parlamenthez képest. Számbelileg fölényben voltak a „baloldali” politikai erők, de önállóan nem voltak képesek parlamenti többséget alkotni. Ezért a szavazások végkimenetele mindig az adott helyzet függvénye volt.

Ki kell emelni, hogy az 1995–1996-os alkotmányozási folyamat nem csak a „baloldali” – „jobboldali”, hanem „elnökpárti” – „elnökellenes” tengely mentén is strukturálta a parlamentet. A politikai erő pozíciója meghatározásának fő kritériumává az alkotmánytervezettel kapcsolatos álláspontja lett.

Az újonnan választott parlament és elnök egymásnak feszült, hogy eldöntse Ukrajna politikai rendszere e két fontos intézményének alkotmányos jogi kereteit. Az államfő és a Legfelsőbb Tanács álláspont-egyeztetésének hosszadalmas és konfliktusos folyamata 1995. június 8-án zárult le, amikor megszületett az alkotmányos szerződés „Az államhatalom és a helyi önkormányzatok szervezeti és funkcionális alapjairól Ukrajna új alkotmányának elfogadásáig terjedő időszakban”. E szerződés értelmében Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa leadott valamennyit az 1978-as alkotmányban meghatározott jogköreiből: lemondott jóváhagyási jogáról a miniszterelnököt, a külügyminisztert, a honvédelmi minisz-

⁶ Закон України „Про вибори народних депутатів України” (18 листопада 1993 р.) [Ukrajna törvénye „Ukrajna népképviselőinek megválasztásáról” (1993. november 18.)] Ужгород, „Орбіта”, 1993. 36.

⁷ www.cvk.gov.ua (A Központi Választási Bizottság hivatalos honlapja.)

tert, a pénzügyminisztert, az igazságügy-minisztert, a belügyminisztert, a Hátárőrség Állami Bizottsága, az Állami Vámhivatal elnökeit illetően, akiknek személyére az államelnök tesz javaslatot, valamint lemondott arról, hogy önállóan jelölje ki Ukrajna főügyészét, Ukrajna Biztonsági Szolgálatának vezetőjét, Ukrajna Nemzeti Bankjának elnökét.⁸

A további események arról tanúskodtak, hogy a dokumentum nem oldotta meg az alapvető konfliktust a parlament és az elnök között. Ugyanakkor ebből a felismerésből adódóan felgyorsult az alkotmányozási folyamat. Kucsma elnök és a Legfelsőbb Tanács kemény harcot vívott egymással a hatalommegosztás kérdésében és az új alkotmány elfogadásának módját illetően.

1996. június 28-án a Legfelsőbb Tanács elfogadta Ukrajna alkotmányát. Az alkotmány jóváhagyásának voltak pozitív és negatív következményei egyaránt, ami jelentős mértékben meghatározza még ma is az országban zajló társadalmi-politikai folyamatokat. Jogi értelemben Ukrajnában az elnöki kormányformát felváltotta az elnöki-parlamentáris kormányzati rendszer. Az új alkotmány az államhatalom szervezésében olyan jogi megoldásokat alkalmazott, melyek a stabilitás ellen hatottak, a hatalom végrehajtó ágazatában dualizmust teremtettek. Az új alkotmány elfogadása egy részről elkerülhetővé tette a súlyos politikai válságot, ami a parlament feloszlásában, össznépi bizalmatlanságban nyilvánult volna meg; más részről az államhatalom szervezetének új rendszere olyan új elemeket iktatott közbe, melyek magukban hordozták a hatalmi ágazatok közötti ellentétek további mélyülésének lehetőségét.⁹

Tehát a második szakaszban úgy a parlament, mint az államfő kemény álláspontra helyezkedett. Különösen robbanásveszélyes volt a helyzet az alkotmányos szerződés aláírása és az új alkotmány jóváhagyása előtt. A harc az „erős elnök” és az „erős parlament” között folyt. Azonban Ukrajna elnökének továbbra is csekély befolyása volt a parlament munkájára.

⁸ www.rada.gov.ua (Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának hivatalos honlapja.)

⁹ Журавський В.: *Становлення політичних партій в українському суспільстві та їх роль у політичному структуруванні парламенту.* [Politikai pártok létrejötte az ukrán társadalomban és szerepük a parlament politikai strukturálódásában.] Київ, Парл. вид-во, 2002. 53.

Harmadik szakasz: 1996–2000

A szakaszra leginkább az jellemző, hogy továbbra is konfliktus állt fent az elnök és a parlament között, ami abban nyilvánult meg, hogy folyamatos próbálkozások történtek a jogkörök újraosztására az államfő és a Legfelsőbb Tanács között alkotmánymódosítással, vagy az alkotmányból eredő törvények meghozásával. A szakasz Ukrajna alkotmányának 1996-ban történt jóváhagyásával kezdődik és 2000 februárjában zárul, amikor kísérlet történt az elnökpárti többség megteremtésére.

Ebben a szakaszban is sor került elnökválasztásra, mégpedig 1998 márciusában. Ez a választás, a korábbiaktól eltérően, először is vegyes választási rendszerben történt,¹⁰ másodsor – döntően nem demokratikus keretek között zajlott, a hatalom „sötét eszközöket” is bevetett, ami által sérült az állampolgárok választási szabadsága.

A vegyes választási rendszerrel a pártok némiképp nagyobb társadalmi szerepre tettek szert. A pártokat olyan erőkként kezdték kezelni, melyek reálisan tudják befolyásolni az állam politikáját, többek között a parlament működését. Ugyanakkor az arányos elv megjelenése a választási rendszerben a politikai pártokra irányította az üzleti körök képviselőinek figyelmét, mivel megnyílt számukra a lehetőség, hogy ne csupán személyes választási kampány útján kerülhessenek be a parlamentbe, hanem oly módon is, hogy biztos befutó helyhez jutottak a pártlistákon a pártoknak nyújtott anyagi támogatás fejében.¹¹ A képviselőséggel a céljuk főképp üzleti érdekeik védelme, a képviselői mentelmi jog megszerzése volt. Ennek köszönhetően a harmadik összehívású Legfelsőbb Tanácsban a vállalkozók aránya már 21%-ot tett ki, amivel a második legnagyobb csoportot képezték az ukrán parlamentben.¹² Ez a körülmény objektív módon megnövelte a lobbizás súlyát a törvényalkotási folyamatban. A harmadik összehívású Legfelsőbb Tanács struktúrájának fő tengelyét az „elnökpárti” – „elnökellenes” erők képezték, a „baloldali” – „nem baloldali” besorolás másodlagossá vált. A politikai erők így sem voltak képesek állandó többséget létrehozni, a szavazás végkifejlete továbbra is a pillanatnyi helyzettől függött. A parlamentben ideológiai,

¹⁰ Закон України „Про вибори народних депутатів України” (24 вересня 1997 р.) [Ukrajna törvénye „Ukrajna népképviselőinek megválasztásáról” (1997. szeptember 24.)] In: *Урядовий кур’єр. 1997. 25 жовтня.*

¹¹ Парламент в Україні... i. m. 7.

¹² www.cvk.gov.ua (A Központi Választási Bizottság hivatalos honlapja.)

párthovatartozás, valamint regionális és egyesületi színek alapján jöttek létre csoportok és frakciók. Bizonyos esetekben vezető személyiségek személyes érdekeinek keresztülvitelére alakultak frakciók és csoportok.¹³

Az események arra engednek következtetni, hogy az a „béke”, amit az elnök és a parlament kötött az alkotmány elfogadása után, már 1996 végére megbomlott. Ennek egyaránt voltak objektív (a hatalmi ágazatok közötti egyensúly megváltozása) és szubjektív (személyes antagonizmus Leonyid Kucsma államfő és Olekszandr Moroz, a Legfelsőbb Tanács elnöke között) okai.

Mindkét szembenálló oldal kész volt a legvégső eszközhöz nyúlni a rendelkezésre álló lehetőségek listájából. A Legfelsőbb Tanács igyekezett bizalmatlansági indítványt kezdeményezni Ukrajna elnökével szemben. Az elnöki hivatal pedig a parlament feloszlásának lehetőségét kereste.

Az elnök és a parlament szembenállásának lényege e szakaszban abban a helyzetben keresendő, hogy az államfő, akinek immár komoly befolyása volt a Legfelsőbb Tanács tevékenységére, egy teljes egészében neki alárendelt és objektív módon gyenge parlamentet akart.

Az elmondottakból azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a parlamentáris fejlődés harmadik szakaszában az elnök állandó konfliktusban volt a Legfelsőbb Tanács ellenzéki részével, ami időnként éles szembenálláshoz vezetett a „gyenge parlament” – „erős elnök” tengely mentén. Ennek eredményeképpen a parlament tovább gyengült. Ukrajna elnöke komoly befolyással bírt a parlament munkájára.

Negyedik szakasz: 2000–2002

A szakasz legfőbb történései az elnökpárti többség kialakulása, a parlament vezetésének „erővel” történő eltávolítása (2000. február) és a kísérlet a parlament jogkörének korlátozására népszavazás útján (2000. április). A szakasz kezdete az említett elnökpárti többség megteremtése, a végpont pedig a 2002-es parlamenti választások, amikor is új parlamenti struktúra jön létre és új alapokra helyeződik a Legfőbb Tanács és az államelnök viszonya.

¹³ Парламент в Україні... i. m. 7.

Ebben a szakaszban az elnök a népkarát kinyilvánításának mechanizmusával igyekezett korlátozni a parlament jogköreit és arra törekedett, hogy biztosítsa a Legfelsőbb Tanács munkájának teljes ellenőrzését.

Az első cél elérése érdekében 2000. január 15-én az elnök rendeletet adott ki, melyben népszavazást írt ki a következő kérdésekben: több lehetőséget az államelnöknek a parlament feloszlatására; a képviselői mentelmi jog korlátozása; a népképviselők számának 450-ről 300-ra csökkentése; kétkamarás parlament bevezetése.¹⁴ Ám Leonyid Kucsmának nem sikerült élni a referendum adta lehetőségekkel, mely alapján jóval nagyobb befolyást szerezhett volna a parlamentben és a parlamentre háríthatta volna a felelősséget az ország helyzetéért. A parlament nem támogatta az elnök által beterjesztett törvénytervezetet, nem implementálta a népszavazás eredményeit. A második cél érdekében 2000 februárjában az elnökpárti erők kezdeményezték parlamenti többség létrehozását oly módon, hogy a baloldali politikai erők képviselőit eltávolítják a parlament vezetéséből. Ebben a helyzetben az elnöknek döntő szava volt a parlament munkáját illetően. A parlamenti többség úgy jött létre, hogy az elnökpárti struktúrák nyílt politikai nyomást gyakoroltak a Legfelsőbb Tanácsra. Egyes képviselők véleménye szerint döntő tényezőnek bizonyult a pénz.¹⁵ A „donor” szerepét az elnökhöz közel álló politikai-pénzügyi csoportok vállalták, melyek saját frakciókkal rendelkeztek. Végeredményben az új többséghez csatlakozott gyakorlatilag minden nem baloldali egyesület, valamint a korábban ellenzéki Hromada frakció tagjai.¹⁶

Ám ez a többség nem volt, nem lehetett stabil, mert azzal a céllal jött létre, hogy új vezetőséget válasszanak a Legfelsőbb Tanács élére, s ehhez eszközként használják fel a politikai nyomásgyakorlást, valamint képviselők lefizetését. Azért is kudarca volt ítélve hosszabb távon, mert ideológiailag igen különböző erőket próbált összefogni, melyek érdekei nem egyeztek az államfő és környezete érdekeivel.

A negyedik szakasz jellemzője tehát a „gyenge parlament” – „erős elnök” séma. A konfliktus igen intenzív volt, ami az államelnök és a parlamenti ellenzék állandó éles konfrontációjában nyilvánult meg. Egy rövid ideig az elnök döntő befolyást tudott gyakorolni a parlament mun-

¹⁴ www.president.gov.ua (Ukrájna elnökének hivatalos honlapja.)

¹⁵ Шовкун Л.: Почім продаються депутати. [Mennyiért eladók a képviselők.] In: *Україна молода*. 2002. 9 жовтня. 2.

¹⁶ Парламент в Україні... i. m. 9.

kájára, mégpedig az elnökpárti többség formálódásának és tevékenységének időszakában.

Ötödik szakasz: 2002–2004

A szakasz fő jellemzője, hogy megváltozott a parlament ellenzéki oldala és az államfő közötti viszony jellege, még élesebb lett a szembenállás a 2004-es elnökválasztás kapcsán. A szakasz nyitánya 2002 márciusa, amikor parlamenti választásokat tartottak, és zárása Viktor Juscsenko Ukrajna elnökévé választása.

2002 márciusában a parlamenti választásokat többségi-arányos rendszerben tartották meg. A választások légköre nem nevezhető demokratikusnak, így a kialakult képviselő nem tükrözte adekvát módon a társadalmi érdekeket.¹⁷

Annak ellenére, hogy a hatalom bevetett minden lehetséges adminisztratív eszközt és „piszkos” politikai technológiát, az államfővel szembenálló erők jelentős sikert értek el. Pártlistákon az ellenzéki pártok és blokkok képviselői (Viktor Juscsenko Mi Ukrajnánk Blokkja, Julia Timosenko Blokkja, Ukrajna Kommunista Pártja, Ukrajna Szocialista Pártja) együttesen a szavazatok 57%-át szerezte meg, az elnökpárti erők (Egység Ukrajnáért Blokk, Ukrajna Szociáldemokrata Pártja (egyesített)) ennek mindössze egyharmadát, valamivel több mint 18%-ot szereztek.¹⁸

A negyedik összehívású Legfelsőbb Tanács az államfőhöz való viszony mentén strukturálódott: „elnökpárti” és „elnökellenes” térfelek alakultak ki. A frakciók és csoportok ideológiai és pártszínezet alapján szerveződtek. Azonban rövidesen ez a rendszer megbomlott, és megkezdődött a frakciók és csoportok átszerveződése regionális, egyesületi érdekek mentén, valamint egyes vezetők elvárásainak megfelelően.

Ebben a szakaszban az államfő a legfontosabb feladatának a Legfelsőbb Tanács tevékenysége fölötti ellenőrzés megszerzését tartotta, mivel ez volt az egyik alapfeltétele saját érdekei biztosításának az elnökválasztásokon.

¹⁷ Закон України „Про вибори народних депутатів України” (31 жовтня 2001 р.) [Ukrajna törvénye „Ukrajna népképviselőinek megválasztásáról” (2001. október 31.)] In: *Урядовий кур'єр*. 2001. 2 листопада.

¹⁸ Підсумки парламентських виборів. [A parlamenti választások eredményei.] In: *Політичний календар*. 2002. №3. 22.

E cél érdekében 2002. szeptember 27-én megalakult egy 226 fős parlamenti többség (9 elnökpárti frakció és csoport, valamint a függetlenek egy részének összefogásával).¹⁹ Ám ez a többség csak formálisnak bizonyult, ténylegesen cselekvésképtelen volt, mert először is megosztották az egyesületi és regionális érdekek; másodsor egyetlen cél – a parlamenti bizottságok és kormányzati tisztségek újracsztása – érdekében jött létre, ami önmagában meghatározta az ideiglenességét; harmadszor kiderült, hogy 226 képviselő nem elegendő a stabil munkához.

A parlament evolúciójának ötödik szakaszában éles antagonisztikus ellentét állította szembe az ukrán államfőt és a parlament vele ellenzékben álló oldalát. A „meggyengített parlament” állt szemben a „meggyengített elnökkel”. Ugyanakkor az államfőnek továbbra is komoly befolyása volt a parlament munkájára. Ugyanakkor Leonyid Kucsma végeredményben veszített, mert politikai irányvonalának folytatója, Viktor Janukovics miniszterelnök a 2004-es elnökválasztás alkalmával veszített, a hatalmat az ellenzék jelöltje, Viktor Juscenko szerezte meg.

Hatodik szakasz: 2004–2006

A szakasz kezdete Viktor Juscenko államfővé választása, zárása pedig a 2006-os parlamenti választások. Ebben a szakaszban gyengült az államfő befolyása a parlamentre. Leonyid Kucsától eltérően, aki igen sajátosan értelmezte a parlamentarizmus lényegét – olyan Legfelsőbb Tanácsot akart, amelynek egyetlen funkciója az államfő politikai akaratának törvényi végrehajtása – Viktor Juscenko új szakaszt nyitott a parlament szemléletében.

Ukrajna elnöke nem tudott saját elnökpárti többséget létrehozni. A szavazások végkimenete mindig az adott helyzet függvénye volt (a népképviselők saját, egyesületi vagy regionális érdekek mentén szavaztak), ezért elmaradt számos társadalmi-politikai törvényjavaslat jóváhagyása.

Egy tekintetben azonban végre sikerült áttörést elérni. A parlament több törvényt meghozott a politikai reform elindítása érdekében. Ilyen volt többek között Ukrajna törvénye a népképviselők megválasztásáról²⁰

¹⁹ Уроки виборів 2002 р. та перспективи парламентаризму. [A 2002. évi választások tanulságai és a parlamentarizmus jövője.] In: *Політичний календар*. 2002. №3. 22. 11.

²⁰ Закон України „Про вибори народних депутатів України” (7 липня 2005 р.) [Ukrajna törvénye „Ukrajna népképviselőinek megválasztásáról” (2005. július 7.)] In: Київ, Парл. вид-во, 2005. 189.

s Ukrajna Alkotmányának módosítása.²¹ Az első Ukrajnában bevezette az arányos választási rendszert, amivel megnyitotta az utat a polgári társadalmat jellemző tekintélyes politikai pártok, tulajdonképpen a demokrácia alapját képező többpártrendszer felé. Az alkotmánymódosítás pedig bevezette a parlamenti-elnöki kormányformát. Ez azt jelenti, hogy a parlamentet komoly jogosítványokkal látták el, az államhatalom egyik kulcsintézménye lett. Az ukrán parlamentarizmus evolúciójában fontos lépés annak kimondása, hogy a Legfelsőbb Tanácsba bekerült pártok kötelesek parlamenti többséget létrehozni, amelyek megszavazza a kormányt, mely kormány elszámolással tartozik a parlament előtt. A világ számos államában ez az elfogadott demokratikus rend.

Állíthatjuk, hogy a hatodik szakaszban Ukrajna elnöke kevés befolyással bírt a parlament belső folyamataira. „Meggyengített parlament” és „meggyengített elnök” állt egymás mellett.

A 2006-os parlamenti választások után új szakasz kezdődött az ukrán parlamentarizmus történetében. Ez a szakasz várhatóan a 2009-es államfőválasztással zárul majd. Az alkotmányos reform következtében az „erős parlament – gyenge elnök” rendszernek kell működnie.²²

Az elmondottakból az alábbi következtetéseket vonhatjuk le:

- az 1990-es évek elején Ukrajnában hibrid hatalmi rendszer alakult ki, amely a szovjet, a parlamenti és az elnöki kormányzati rendszerek elemeit ötvözte;
- az 1990-es évek közepén az ország politikai életében autoritárius tendenciák kezdtek teret nyerni. Ukrajna az „adminisztratív demokrácia” világában élt, amikor minden folyamatot, a demokratikus normák formális elismerése mellett, az államhatalom tartott ellenőrzése alatt, mégpedig saját magának a fenntartása céljával;
- ennek következtében az 1998. és a 2002. évi parlamenti választások nem nevezhetők demokratikusnak, mert a hatalom adminisztratív eszközöket is bevetett, pizkos politikai játszmákkal élt.

²¹ *Конституція України* (із змінами і доп.). [Ukrajna Alkotmánya módosításokkal és kiegészítésekkel.] Київ, Атіка, 2006. 64.

²² Жданов І.: Конституційна реформа в Україні: макіяж чи пластична хірургія? [Alkotmányos reform Ukrajnában: kozmetikázás vagy plasztikai műtét?] In: *Дзеркало тижня*. 2002. 29 березня.

- Az ukrán politikai valóságban ezt a fajta beavatkozást segítette a vegyes választási rendszer, mivel az állampolgárok politikai választását leginkább a többségi körzetekben tudták befolyásolni;
- 1996-tól a parlament munkája mindinkább az államfő befolyása alá került, aki céljai elérése érdekében az illegitim eszközöktől sem riadt vissza. Politikai nyomásra választották meg a parlament vezetőit, a frakciókat politikai nyomásra bontották le vagy hozták létre és politikai nyomásra tudott csak felállni időleges parlamenti többség. Ebben a helyzetben állandó volt a konfliktus az államfő és a parlament (annak elnökelenes része) között. A parlament strukturálódását nem a „baloldali – jobboldali” politizálás, hanem az „elnökpárti – elnökelenes” szimpátiák határozták meg;
 - a társadalmi érdekek képviselője a parlamentben egyre inkább eldeformálódott. Az illegitim eszközök bevetése következtében a Legfelsőbb Tanács frakciónyomása nem igazodott az állampolgárok politikai választásához. Az első és második összehívású parlamentben még érvényesültek ideológiai és pártelkötelezettségek, 1998-tól azonban a frakciók és csoportok szerveződését egyesületi, regionális és egyes politikai vezetők személyes érdekei mozgatták;
 - mára, az ukrán politikai rendszer jelenlegi állapotában a Legfelsőbb Tanács a legdemokratikusabb államhatalmi szerv, amelyben az ellenzéknek is van szavazati joga és képes befolyásolni a törvénykezést.

Fordította: Fedinec Csilla